

DEDE KORKUT'TAKİ KARA BUDAK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON KARA BUDAK IN DEDE KORKUT

DOI: 10.33404/anasay.1037618

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Dursun Can EYÜBOĞLU*

ÖZ

Destanlar hem tarihle hem edebiyatla ilişkilidir. Türkler zengin bir destan geleneğine sahiptir. Dede Korkut Destanları; Türk destanları içerisinde önemli bir yere sahiptir; eski Türk yaşamının bir yansımasıdır; *Türk tarihi, coğrafyası, dili, edebiyatı, kültürü, sanatı ve daha birçok konu hakkında önemli bilgiler içermektedir.* Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Dede Korkut'ta adı geçen kişilerden biri de Kara Budak'tır. Kara Budak'ın adı Dede Korkut Kitabı'nda dört boyda geçmektedir. Kara Güne'nin oğlu olarak tanınsa da aslında Kara Budak, Bayındır Han'ın oğludur. Kara Budak, Salur Kazan'ın kızı ile evlidir ve Bayındır Han ve Salur Kazan işbirliğinde de önemli bir role sahiptir. Kara Budak'a Dede Korkut'un Türkmen varyantında ve yeni keşfedi-

1- Makale Geliş Tarihi: 16. 12. 2021 Makale Kabul Tarihi: 24. 02. 2022

* Araştırmacı Yazar, Şair. Türkiye-İstanbul. Email: dursuncaneyuboglu@gmail.com. **ORCID ID**
<https://orcid.org/0000-0003-4163-0976>.

len el yazmasında da yer verilmiştir. Kara Budak'ta birkaç tarihi tabaka vardır. Kara Budak, birçok bakımdan eski Türk tarihinin bir yansıması olup eski Orta Asya Türk kahramanlarının bir örneğidir. Bu makalede, Dede Korkut'taki Kara Budak; adı, ailesi, tarihteki ve Dede Korkut'taki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Bayındır Han, Kara Budak, Salur Kazan, Kara Güne.

ABSTRACT

Epics are related to both history and literature. Turks have a rich epic tradition. Dede Korkut Epics; have an important place in Turkic epics; are a reflection of ancient Turkic life; contain important information about Turkic history, geography, language, literature, culture, art and many more. Many people are mentioned in Dede Korkut. One of the people mentioned in Dede Korkut is Kara Budak. Kara Budak's name is mentioned in four epics in The Book of Dede Korkut. Although he is known as the son of Kara Gune, Kara Budak is actually the son of Bayındır Han. Kara Budak is married to the daughter of Salur Kazan and also plays an important role in the cooperation of Bayındır Han and Salur Kazan. Kara Budak is also included in the Turkmen variant of Dede Korkut and given a place in Dede Korkut's newly discovered manuscript. There are several historical layers in Kara Budak. Kara Budak is in many ways a reflection of ancient Turkic history and an example of ancient Central Asian Turkic heroes. In this article, Kara Budak in Dede Korkut; his name, his family, his place in history and Dede Korkut were examined.

Keywords: Dede Korkut, Bayındır Han, Kara Budak, Salur Kazan, Kara Güne.

Giriş

Türk halk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan destanın birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan biri şöyledir: “*Destan, sözlü gelenek ortamında halk diliyle yaratılan, kahramanların olağanüstü maceralarını anlatan ve ezgi eşliğinde söylenen tahkiyeye dayalı uzun şiirlerin genel adıdır*” (Oğuz, 2004, s. 5).

Türk destanları içerisinde önemli bir yere sahip olan Dede Korkut'un önemi konusunda birçok şey söylenmiştir. *Korkut* (Eyüboğlu, 2019, ss. 16-28) adlı eserde bunların önemli bir kısmına yer verilmiştir. Dede Korkut'un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

Ali Şir Nevai, Korkut'un Türkler arasındaki büyük ünü hakkında şunları

söylemiştir: (*Korkut Ata*) “*Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır*” (Kocasavaş, 2014, s. 143).

M. Fuad Köprülü, Dede Korkut’un önemi hakkında şu ünlü sözünü söylemiştir: “*Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar*” (Ergin, 2017, s. 7).

Abdimalik Nısanbayev, Dede Korkut hakkında şöyle demiştir: “*Dede Korkut mirası, bütün Türk halklarının 7. asırdan sonraki kültürünün temel taşlarından biridir*” (Nısanbayev, 2000, s. 5).

Muharrem Ergin, Dede Korkut’un önemini dile getirmiştir: “*Türk dilinin en güzel eserlerinden biri ve belki de birincisi olan Dede Korkut Kitabı aynı zamanda Türk kültürünün temel eserlerinden biri ve belki de birincisidir. Bir kerre milli destan olarak, asırlarca içtimai muhayyileden süzüle süzüle geldiği ve yaratıldığı için Türk milli dehasının mahsulüdür. Sonra konu bakımından baştan başa Türk içtimai ve milli hayatının bir aynası durumundadır. Kısacası yaratıcısı Türk Milleti, konusu Türk milli hayatıdır*” (Ergin, 1964).

Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut’un önemi hakkında şöyle demiştir: “*Dede Korkut hikâyeleri türlü yönlerden önem taşır. Bu destanlar Türk ruhundan çıkmış, Türkün öz benliğini yansıtan eserlerdir. Bunlar, Türklerin kendilerine yurt edindikleri topraklar üzerinde boy atmışlardır. ... Türk edebiyatının, doğu edebiyatının taklitlerini veren öteki halk hikâyeleri yanında bunlar türlü bakımdan eşsizdirler*” (Gökyay, 1968, s. 427).

Dede Korkut Kitabı’nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Dresden’de, diğeri ise Vatikan’da bulunmuştur. Dresden nüshası 19. yüzyılın başında, Vatikan nüshası ise daha yakın bir dönemde bulunmuştur ve 1950’den beri bilinmektedir. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genel olarak Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989, s. 56). Dede Korkut Kitabı’nın, Dresden nüshası on iki, Vatikan nüshası altı hikâyeyi içermektedir (Ergin, 1964). 2019 yılında Dede Korkut ile ilgili yeni bir el yazması bulunmuştur (Ekici, 2019, ss. 9-14).

Dede Korkut’ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Kara Budak’dır. Kara Budak’ın adı Dede Korkut Kitabı’nın Dresden ve Vatikan nüshalarında, 2019 yılında keşfedilen Türkmen Sahra el yazmasında ve Türkmenistan varyantında da geçmektedir. Bu çalışmamızda Dede Korkut’taki Kara

Budak; adı, ailesi, tarihteki ve Dede Korkut'taki yeri incelenmektedir.

1. Kara Budak'ın Adı

Kara Budak, Dede Korkut Kitabı'nda *Budağ, Deli Budak, Delü Budak, Kara Budağ, Kara Budak, Kara Güne-oğlu Budak* olarak geçmektedir. Türkmenistan varyantında *Garapudak* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda adı 4 boyda geçer: *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu*. Türkmenistan varyantında adı bir boyda, *Bamsım Birek*'de geçer (Gökay, 1973, s. 321; Erdem, 1998, s. 797; Ercilasun, 2004, ss. 62-63). Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında, soylamalarda ve *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy*'da Kara Budak'ın adı geçmektedir (Ekici, 2019, ss. 35-37, 77-79, 149).

Faruk Sümer'e göre, Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Kara Budak'a bazen Deli Budak da denilmektedir (Sümer, 1972, s. 399).

Ahmet Caferoğlu'na göre, Dede Korkut'ta, savaş meydanlarında gösterdikleri yararlılıkları dolayısıyla, ozanlarca ödül olarak, savaşçılara dağıtılan ün ve şeref lakapları, dinleyici halkın ruhunu da okşamak üzere, *deli* ve *kara* anlamları olmuştur. Her iki anlam, ozanlarca eşit kabul edildiği için, bazen bir yiğide her ikisi birden de verilmiştir ki Delü Budak = Kara Budak buna örnektir. Eski Oğuz ili folklor geleneğinde temel tutturun bu şövalyelik damgasının, zamanla birçok Türk illeri kahramanları eposunda da genişçe yer bulduğu anlaşılmaktadır (Caferoğlu, 1959, s. 70).

İsa Kocakaplan'a göre, Budak Beğ, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy ve Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda *Delü* unvanı ile anılırken, diğer yerlerde Kara Budak olarak geçmektedir (Kocakaplan, 2004, s. 22).

Fuzuli Bayat'a göre, Deli Dumrul ve Deli Karçar'ın dışında, Oğuz toplumunda ikinci bir kategoriye giren deliler de vardır ki, bunlar savaş günü en ön safta değişen yiğitlerdir. Hatta Dış Oğuz beğlerinin başında Deli Tundar, İç Oğuz beğlerinin başında Deli Budak ön safta yer alır. Bir de ejderhalar ağzından adam alan Delü Evren vardır. Uşun Koca'nın oğlu Egrek de "*bahadır, delü, yahşı yigit*" şeklinde anlatılmaktadır ki Bayındır Han'ın, Kazan Bey'in divanına ne zaman istese varır, beyleri basıp en önde otururdu. Ölüp dirilme veya ölümden kaçma delilikle ilgilidir. Halüsinasyon, nöbet geçirme, ruhlarla iletişim, hareket ve davranışlarda anormallik, hiperfonksiyonluk, kozmik seyahat vs. deliliğin psikoanalitik tarafları olup bunların neredeyse hepsi şamanda vardır.

Delilik her zamanın, her toplumun kendine özgü kavramlarla betimlediği sosyal hadisedir. Dede Korkut'ta, Deli Dumrul, Deli Tundar, Deli Budak, Deli Evren, Deli Karçar çeşitli makam ve hallerde bulunsalar da birer delidirler veya deli kılığına girmiş normallerdir. Tıpkı Köroğlu'nun kendisi ve yiğitleri gibi, tıpkı ölüme meydan okuyan Temir Boko, cehennemi dağıtan Burkut Baba, ölümden kaçan Korkut Ata gibi. Bu delilik; dervişlikte, hak âşığı olan saz şairlerinde, buta alan âşık ve mâşukta, Mecnun'da, Kerem'de belirtisini bulduğu gibidir (Bayat, 2016, ss. 269-272).

Kara sözcüğü, Türkçenin bilinen en eski dönemlerinden beri kullanılan bir sözcüktür. *Kara* sözcüğü Orhun Yazıtları'nda da geçmektedir. Eskiden beri yeryüzünün rengi *kara* olarak düşünülmüştür. Bugün de yeryüzünün denizler dışında kalan kısımları için *kara* sözcüğü kullanılmaktadır. *Kara* sözcüğü, renk anlamının yanı sıra, büyüklük, ululuk, yoğunluk, şiddetlilik ve olumsuzluk, uğursuzluk anlamlarını da taşımıştır (Karadoğan, 2004, ss. 91-93).

Orhun Yazıtları'nda *Kara* sözcüğünün kullanımına şu örnekleri verebiliriz: “*Türük kara kamağ bodun ança timiş*” (*Türk avam tabakası şöyle demiş*) (Kültigin Yazıtı, D8-D9; Tekin, 1998, ss. 40-41); “*Kara Türğiş bodun kop içikdi*” (*Türğişlerin avam halkı hep (bize) tâbi oldu*) (Kültigin Yazıtı, D38; Tekin, 1998, ss. 48-49); “*Kara költe süngüşdümüz*” (*(Onlarla) Kara göl'de savaştık*) (Kültigin Yazıtı, K2; Tekin, 1998, ss. 50-51)

Dede Korkut'ta, *kara* sıfatıyla kurulan çok sayıda kişi adı vardır: Kara Arslan Melik, Kara Budak, Kara Çekür, Kara Göne, Kara Tekür, Kara Tüken Melik, Karacuk Çoban (Hazar, 2008, s. 25).

Muhammet Raşit Memiş ve Mehmet Kara'ya göre, Dede Korkut'ta *kara* sözcüğü, altı farklı kişinin unvanı olarak kullanılmıştır. Bunlardan beşi yücelik bildiren, olumlu anlamda, diğeri ise olumsuz anlamda kullanılmıştır. Bu unvanlar, *Kara Göne*, *Kara Budak*, *Karacuk Çoban/Karaca Çoban*, *Kara Tekür*, *Kara Arslan*, *Kara Çekür* şeklindedir. Bu unvan sahiplerinden *Karacuk Çoban* ve *Karaca Çoban*, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'un kahramanı olup aynı kişidir. Dede Korkut Destanları incelendiğinde bu unvana sahip kişilerin çeşitli özellikleri belirtilerek övüldüğü görülmektedir. Ancak bu konuda tek istisna, *Kara Tekür*'dür ki, destanlarda Türklerin düşmanı olarak görülmekte olup, bu nedenle unvanındaki *karanın kötü*, *acımasız* anlamında kullanıldığı söylenebilir (Memiş & Kara, 2018, s. 805).

Budak, “*ağacın dal olacak sürgünü, dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak koyuca renkte sert bölüm*”dür (TDK

Türkçe Sözlük). Bu sözcük Eski Türkçede *butık - butak < butı-mak (budamak)* şeklinde yer almaktadır (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007, s. 160'dan aktaran Filiz, 2019, s. 216). Dede Korkut Kitabı'nda bu sözcük *budak* şeklinde kullanılmış, eserde iki kez geçmiş, bitki adı anlamının dışına çıkmadığı için gerçek anlamda kullanılmıştır (Filiz, 2019, s. 216).

Tuğba Akkoyun Koç'a göre, Dede Korkut'ta, Han Bayındır'ın şöleniyle ilgili tasvirlerde, Bayındır Han'ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak oturmaktadır. Budak, “*ağacın dal olacak sürgünü*” anlamına gelmektedir. Bir ağaç dallarıyla gölgelik sağlar, görkemli olur. Bayındır Han'ın karşısında Kara Budak heybetli bir ağacın neslini devam ettirecek dalı olarak durmaktadır (Akkoyun Koç, 2020, s. 211).

Süleyman Teyek'e göre, Dede Korkut'ta, genellikle çocuğa bizzat gösterdiği hüner doğrultusunda ad verilmektedir; yumruğu ile boğa öldürene *Boğa-ç*, at basıp kanını emene *Bas-at*, çıkıntılık edene *Budak*, aksilik edene *Ters Uzamış* dendiği gibi hemen her yiğide mizacı ve yapıp ettiği şeylere uygun gelen karşılıklı adlar verildiği görülmektedir. *Kara* sözcüğü zaman zaman *deli* anlamında kullanılmaktadır, *Budak* da bilindiği gibi ağaç kolunun kesilmesiyle oluşmuş, kısa, fakat sivri parçasıdır. Yani *budak*, yerine göre batıcı, yırtıcı, tehlikeli bir şeydir. Gerek *kara* sözcüğünün *deli* anlamında da kullanılması, gerekse “*buda-k, budanmış, eksik ve mahrum bırakılmış*” anlamları göz önüne alındığı zaman *Kara Budak*'ın da birtakım deliliklerinin olduğu söylenebilir. Dede Korkut'ta, Kara Budak'ın, çekiştiği Yigenek'e laf vurma, onu babasını hapisten kurtarmamakla suçlaması mahiyeti itibariyle *Ters Uzamış*'ın *tersliği*ni andırmaktadır (Teyek, 2013, ss. 103, 167).

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un Pir Budak (ö:1418) adında bir oğlu vardı. Kara Yusuf, 1411 yılında Tebriz'de Türkmen beylerini ve Azerbaycan emirlerini toplayarak Pir Budak'ı sultan ilan etmişti ve kendini oğlunun vekili saymıştı. Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ın da Pir Budak (ö:1466) adında bir oğlu vardı. 1462'de Pir Budak, Bağdat Valisi olmuştu (Sümer, 2001, ss. 435-437).

Çepniler'de, çıkan problemleri çözümleyen kişilere *pir-budak* denilmektedir ve en büyük yemin, bu kişinin elindeki değneğin üzerinden atlanarak yapılan yemindir (Eröz, 1966, s. 14'ten aktaran Yayın, 2008, s. 157).

Bugün Mardin Kızıltepe'de ve Diyarbakır'da, kişi ve aşiret adı olarak Budak gibi eski Türk isimleri kullanılmaya devam etmektedir (Hazar, 2008, s. 22).

Kara Budak'ın Bayındır Han'ın oğlu olduğunu düşündüğümüzde *Budak* adının anlamı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır: Dede Korkut'ta, ulu bir ağaç gibi devleti temsil eden Bayındır Han en üst mevkidedir ve o ağacın dal budak salmasını temsil eden oğlu Kara Budak da onun gelecekteki vârisidir. Eski Türklerin yaşamında ve inanışlarında önemli bir yere sahip olan ve Dede Korkut'ta birçok yerde görülen ağaç kültü, “*devletli kaba ağaç*” bir kez daha yansımaları bulmaktadır.

2. Kara Budak'ın Ailesi

Dede Korkut'ta Kara Budak, birçok araştırmacı tarafından Kara Göne'nin oğlu olarak kabul edilmiştir. Oysaki bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Dede Korkut'taki Kara Budak, aslında Bayındır Han'ın oğludur. Şimdi bu konuyu inceleyelim: Kara-Budak, Kara Göne'nin oğlu olması durumunda, Kazan'ın, yani amcasının kızı ile evli olmaktadır (Sümer, 1972, ss. 399, 404). Oysaki eski Türklerde, amca kızı ile evlilik gibi yakın evlilikler görülmezdi (Karatay, 2017, s. 46). Dede Korkut'ta ise evlilikler genellikle akrabalık (kan) bağları dışında oluşmaktadır. Evlilikler genellikle akraba evliliği biçiminde değildir (Kırman, 2004, s. 169). Dede Korkut'ta kahramanlar, aynı boydan kişilerle değil, dışarıdan evlenmektedir. Kan Turalı, İç Oğuz ve Dış Oğuz'dan kendine uygun kız bulamayınca dışarıdan, Oğuz ili dışından birisiyle evlenmişti. İç Oğuz'dan Bamsı Beyrek, Dış Oğuz'dan evli idi (Abdulla, 2015, ss. 138-139). İç Oğuz'dan Salur Kazan'ın anası da Dış Oğuz'dandı. Dolayısıyla, Dede Korkut'ta önde gelen kahramanların evliliği dış evlilik şeklinde olduğu görülmektedir.

Günümüzde de birçok Türk boyunda yedi kuşak yakın akraba ile evlilik görülmez. Bu bakımdan Kara Budak'ın hem Salur Kazan'ın kardeşi Kara Göne'nin oğlu olması, hem de Salur Kazan'ın damadı olarak kızı ile evli olması bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ana nedeni de Kara Budak'ın gerçekte Bayındır Han'ın oğlu olması ancak hikâyelerdeki eksilteli cümleler nedeniyle zamanla Kara Göne'nin oğlu gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. Yani Kara Budak, Bayındır Han'ın oğludur, bu nedenle de Salur Kazan'ın kızı ile olan evliliği, kuzen derecesinde bir akraba evliliği değildir.

Dede Korkut Kitabı'nda Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dresden ve Vatikan nüshalarında şöyle denilmektedir:

“*Bayındır Hanun karşısında oğlu Kara Budak yay tayanub tur-mışıdı. Sağ yanında Kazan oğlu Uruz turmuşıdı. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Beg Yegenek turmuşıdı*” (Dresden nüshası) (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 68).

“*Bayındır Hanun karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak yayın tayanub durmuşıdı. Sağ yanında Kazan oğlu Uruz Beg oturmuşıdı. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Yegenek oturmuşıdı*” (Vatikan nüshası) (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 215).

Burada görüleceği üzere, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dresden nüshasında, Bayındır Han'ın karşısında duran kişi, kendi oğlu, yani Bayındır Han'ın oğlu Kara Budak'tır. Vatikan nüshasında ise, Kara Göne oğlu Kara Budak olarak geçmektedir. Bu durum araştırmacıları yanıltmış, yapılan yayınlarda Dresden nüshasındaki bu kısım, Vatikan nüshasındaki şekle göre değiştirilerek yayımlanmıştır (Pehlivan, 2014, ss. 207-208). Böylece, gerçekte Bayındır Han'ın oğlu olan Kara Budak, Kara Göne'nin oğlu olarak kabul edilmiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkmenistan varyantında Bamsım Birek Boyu'nda ise şöyle denilmektedir:

“*Bayandır Ha:nın karşısına ovlı Garapudak ya:nına ti:renip ayak üstünde turadır. Ha:nın on tarafında Salır Ga:zanın ovlı Ora:z turadır, sol tarafında Gazılık Goca:nın ovlı Yegenek turadır*” (Erdem, 1998, s. 405).

Türkmenistan varyantında, Kara Budak, Bayındır Han'ın oğlu olarak geçmektedir (Erdem, 1998, s. 262). Burada görüleceği üzere, Türkmenistan varyantında, Bayındır Han'ın karşısında oğlu Kara Budak durmaktadır. Yani tıpkı Dresden nüshasında olduğu gibi, günümüzde Türkmenistan'da anlatılmaya devam eden Dede Korkut Boyları'nda Kara Budak, Bayındır Han'ın oğlu olarak geçmektedir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, Vatikan nüshasında (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 243) hikâyenin başında Salur Kazan'ın nitelikleri sayılırken “*Kara Budak emmisi*” denilse de, Dresden nüshasında (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 96) bu niteliklerden bahsedilmediği gibi, bu ifade de yoktur. Anlaşılan Vatikan nüshasının yazarı, destana kendisi bazı eklemelerde bulunmuş veya destanın derlendiği varyantta böyle bir değişiklik olmuştur.

Gürol Pehlivan, *Dede Korkut Kitabı'nda Oturma Düzeni Üzerine Yeni Bir Bakış* adlı çalışmasında Kara Budak'a da yer vermiştir. Gürol Pehlivan'a göre, Dede Korkut'taki Kara Budak iki ayrı kişidir. Biri Bayındır Han'ın oğludur, diğeri ise Kara Göne'nin oğlu ve Kazan'ın hem yeğeni hem de damadıdır. Tarihi kaynaklarda adı efsanevi bir şekilde geçen Bayındır Han'ın oğulları olduğu belirtilmiştir. Akkoyunlu ve Osmanlı sülalelerini onun soyuna bağlayan

kaynaklar bulunmaktadır. Ancak Dede Korkut Kitabı'nda onun oğlunun rolü olmayıp, muhtemelen yapılan metin tamirlerinde de bu gerçek göz önüne alınmıştır. Vatikan nüshasının yazarı, bir yorum yaparak kendi nüshasına “*Kara Göne oğlu*” ifadesini eklemiştir. Vatikan nüshasının yazarı ve onu takip eden bazı günümüz araştırmacıları, Kara Budak'ı, Kazan'ın kardeşi Kara Göne'nin oğlu Kara Budak olarak düşünmüşlerdir. Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, birlikte yaptıkları yayında ilgili kısmı değiştirmeden verdikleri gibi, Sadettin Özçelik de ilgili kısmı değiştirmeden yayımlamıştır. Gürol Pehlivan'a göre, eğer Bayındır Han bir oğul sahibi olmasa idi, o zaman Dede Korkut Kitabı'nda Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, oğlu kızı olmayanlar için kullandığı sert ifadeleri kullanabilir miydi? Bayındır Han'ın bir kızı da vardır ki, Salur Kazan'la evli olup adı Burla Hatun'dur (Pehlivan, 2014, ss. 208-210).

Bayındırlar, 15. yüzyılda Ahlat'da hüküm sürmüşlerdi, Gordlevski, Ahlat'da Bayındır Han'ın ve oğlunun menkabede yaşayan türbesini ziyaret etmişti (Gökyay, 1973, s. CXLIX). Buradan da anlaşılacağı üzere, Bayındır Han'ın bir oğlu olduğu görülmektedir, üstelik türbesi olacak kadar da halk arasında bir ün sahibiydi. Demek ki o dönemdeki anlatılarda, belki de Anadolu-Azerbaycan varyantının eski şekillerinde de Bayındır Han'ın bir oğlu vardı. Burada Bayındır Han'ın oğlunun adı belirtilmemiş olsa da onun Budak olması güçlü bir olasılıktır.

Gürol Pehlivan'a göre, burada dikkat çekici önemli bir detay da vardır: Dede Korkut Kitabı'nda Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dresden nüshasında, Bayındır Han'ın karşısında oğlu Kara Budak'ın elinde yay vardır. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da ise Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un elinde yay vardır. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan, altın yayı üç parçaya bölerek büyük oğullarına, üç gümüş oku da küçük oğullarına vererek okun yaya tabi olduğu gibi, küçüklerin de büyüklere bağlı olmasını istemişti. Oğuzlarda yay ve ok hükümdarlık sembolüdür. Dede Korkut'ta, bey oğullarının babalarının karşısında yaya dayanmaları veliaht olduklarının bir işareti olarak düşünülebilir. Böylece Bayındır Han'ın meclisinde Uruz, Yegenek ve Kara Budak gibi yaşları birbirine yakın yiğitler varken sadece Kara Budak, yaya yaslanmış olarak tasvir edilmiştir. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, Uruz da kendi babasının karşısında aynı Kara Budak gibi durmuştur. Bu durumda Kara Budak, Bayındır Han'ın karşısında yaya dayanıp durduğuna göre onun oğlu olmalıdır. Çünkü Kara Göne'nin oğlu olsaydı, veliaht olması imkansız olurdu ve Uruz meclisteyken, yay tutamazdı (Pehlivan, 2014, ss. 211-212). Böylece Bayındır Han'ın karşısında neden Kara Budak'ın yaya dayanıp

durduğu da daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü Kara Budak, Bayındır Han'ın oğludur ve veliaht olarak tahtın varisidir, bu nedenle de babası Bayındır Han'ın karşısında yaya dayanıp durmaktadır.

Belirtmek gerekir ki: Dede Korkut Kitabı'ndaki çok sayıda eksilteli yapılar, bu cümlelerin farklı şekillerde yorumlanabilmesine, dolayısıyla da farklı durumların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Kara Budak'ın Bayındır Han'ın oğlu değil de Kara Göne'nin oğlu olarak çıkarımda bulunulması da bunun bir sonucudur. Dede Korkut'taki Kara Budak (belki de sadece Budak veya Deli Budak) Bayındır Han'ın oğludur. Hatta Dede Korkut'ta iki Kara Budak'ın olması da olasıdır. Belki de tarihi süreç içerisinde iki farklı Budak, Kara Budak adı altında kaynaşmış olabilir. Bu da olası bir durumdur. Sonuçta eldeki metin yüzlerce yıl boyunca dilden dile aktarılmış, işlenmiş, çok sayıda değişime maruz kalmış bir metindir.

Gürol Pehlivan'a göre, Dede Korkut Kitabı'ndaki eksilteli yapılar da dikkate alındığında, Bayındır Han'ın meclisinde oturma düzeni şu şekildedir: Bayındır Han ortada oturmaktadır; Salur Kazan, hikâyelerdeki beylerbeyi statüsüne uygun bir şekilde, Bayındır Han'ın sağında oturmaktadır; Kazılık Koca, vezir konumuyla Bayındır Han'ın solunda oturmaktadır; Bayındır Han'ın oğlu, şehzade Kara Budak, Bayındır Han'ın karşısında oturmaktadır; Salur Kazan'ın oğlu, gelecekteki hanın beylerbeyi olacak Uruz, Kara Budak'ın sağında oturmaktadır; Kazılık Koca'nın oğlu, gelecekteki hanın veziri olacak Yegenek, Kara Budak'ın solunda oturmaktadır. Böylece, oturma düzeni çerçevesinde, oğullar da babalarının protokoldeki düzenine uygun biçimde sıralanmışlardır. Mecliste manidar biçimde şimdiki iktidar ile gelecekteki iktidar bir arada temsil edilmiştir ki bu da gelecekteki iktidarın organlarını temsil edecek kişilerin töreye uygun eğitimi için çok elverişli bir zemin sağlamaktadır (Pehlivan, 2014, s. 214).

Tuğba Akkoyun Koç'a göre, Dede Korkut'ta, Han Bayındır'ın şöleniyle ilgili tasvirlerde, Bayındır Han'ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak oturmaktadır. Budak, “*ağacın dal olacak sürgünü*” anlamına gelmektedir. Bir ağaç dallarıyla gölgelik sağlar, görkemli olur. Bayındır Han'ın karşısında Kara Budak heybetli bir ağacın neslini devam ettirecek dalı olarak durmaktadır. “*Kara yerin üstüne agban evin*” diktirmesi de Bayındır Han'ın canlı tabakada bir ağaç olarak varlığına işaret etmektedir (Akkoyun Koç, 2020, s. 211). Böylece Dede Korkut'ta, ulu bir ağaç gibi devleti temsil eden Bayındır Han ve onun karşısında o ağacın dal budak salmasını temsil eden oğul Kara Budak durmaktadır ki, Dede Korkut'ta birçok yerde görülen ağaç kültü, *devletlü kaba ağaç* yansımasını bulmaktadır. Eski Türklerin yaşamında ve Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip

olan ağaç kültü bir kez daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Türk halk edebiyatındaki, rüyasında kendi gövdesinden bir ağacın çıktığını gören devlet kurucularına dair rivayetleri düşündüğümüzde, mitolojide ve inanışlardaki ağaç ile devlet arasındaki ilişkiyi eklediğimizde, Bayındır Han ve oğlu Kara Budak arasındaki ilişki de daha iyi anlaşılabilir.

Tuğba Akkoyun Koç'a göre, Dede Korkut'ta, Uruz ve Budak kuzen olsa da kuzen olarak ilişkilerine değinilmemiştir (Akkoyun Koç, 2020b, s. 262). Gerçekten de Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un önemli bir yere sahip olduğu Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da bile, Kara Budak sadece destanın sonundaki savaşa katılan beylerden birisi olarak geçmektedir.

Bilindiği gibi Kara Budak'ın adı Dede Korkut Kitabı'nda (Ercilasun, 2004, ss. 62-63) 4 boyda geçmektedir. Kara Budak'ın adının, Salur Kazan'ın damadı olarak, Salur Kazan dönemiyle ilgili boylarda (ve yakın dönemdeki Bamsı Beyrek'te) geçmesinin yanında, bir tek Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda da geçmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır. Hatta Kara Budak'ın Dede Korkut'ta savaşlar dışında tek aktif rol oynadığı boyun da bu boy olduğu söylenebilir. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 140) Kara Budak, Bayındır Han'ın veziri Kazılık Koca'nın oğlu Yigenek ile atışmıştır. Başka birçok bey veya bey oğlu dururken neden bu destana Kara Budak dahil olmuştur ve vezirin oğlu ile neden Kara Budak atışmıştır? Çünkü Yigenek'in babası Kazılık Koca, Bayındır Han'ın veziridir. Kara Budak'ın da Bayındır Han'ın oğlu olduğundan dolayı bu destana dahil olduğu düşünülebilir. Böylece Han'ın oğlu ile Han'ın vezirinin oğlu atışmıştır. Yani Oğuz'da gelecekteki iktidarı temsil eden iki genç atışmıştır. Kara Budak bu boyda önemli bir işleve sahip olmuştur. Han'ın oğlu ile vezirinin oğlunun atışması da aslında alt planda bir yönetim krizinin yansıması olabilir.

2019 yılında keşfedilen Türkmen Sahra nüshasında, her ne kadar Kara Budak, Kara Göne'nin oğlu olarak geçse de aslında Kara Budak'ın Bayındır Han'ın oğlu olduğuna dair işaretler vardır. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy'da (Ekici, 2019, s. 149), Kara Budak, Bayındır Han'ın yanında bulunmaktadır. Bayındır Han ile Kazan arasındaki iletişimi sağlayan Kara Budak'tır. Bayındır Padişah'tan, ejderha donuna giren Kazan'ın karşısına durup, onun ejderha olup olmadığını öğrenmek için izin isteyen Kara Budak, Kazan'ın ejderha olmayıp, ejderha öldürdüğünü öğrenince onu kutlamış, bu sırada Kazan atından inerek, kılıcını Kara Budak'ın beline bağlamış, daha sonra Kara Budak, Bayındır Padişah'a varıp Kazan'ın ejderha öldürdüğü haberini vermiştir. Yani Kara Budak, babası Bayındır Han'ın olduğu yerde devreye girmektedir ve Bayındır Han'ın çevresindedir.

Türk destanlarında her ne kadar kahramanlar genellikle tek eşli olarak görülsede, eski Türk hükümdarları, özellikle politik nedenlerle komşu devletlerle yaptıkları müttefiklik dolayısıyla çok eşli idiler. Böylece birçok komşu devletin hükümdar ailesi ile evlilik yoluyla müttefiklik bağı kuruluyordu. Ancak destanlar eski Türk yaşamının idealize edilmiş bir yansıması olduğu için, halk da tek eşli olduğu için, hükümdarların hatıraları da zamanla destanlarda tek eşli hale gelmiştir. Bu nedenle Bayındır Han'ın oğlu Kara Budak ile Bayındır Han'ın kızı Burla Hatun'un, büyük olasılıkla, ayrı eşlerden olan çocuklar/kardeşler olduğu düşünülebilir. Aynı durum Salur Kazan için de geçerlidir. Büyük olasılıkla Kara Budak'ın evli olduğu Salur Kazan'ın kızı, Burla Hatun'un değil, Salur Kazan'ın başka bir eşinden olan kızıdır. Yani Kara Budak, Bayındır Han ve Salur Kazan arasındaki yakın bağlar ve müttefiklik ilişkileri dolayısıyla, Salur Kazan'ın kızı ile evlenmiştir ki evlenen çiftler arasında soyca bir akrabalık bağı yoktur. Türk destanlarında kahramanlar genellikle tek eşlidir. Aslında tarihteki Türk hükümdarları gibi, bazı Türk destanlarında kahramanların da çok eşli olduğu durumlar vardır. Örneğin; Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek, hem Banı Çiçek ile hem de Bayburt Hisarı'nın beyinin kızı ile gönül ilişkisine girmiştir. Köroğlu Destanı'nın birçok varyantında da Köroğlu'nun birçok eşi/sevgilisi olmuştur. Salur Kazan da birçok özellikleri bakımından Köroğlu ile benzeşmektedir.

Dede Korkut'ta, Bayındır Han'ın oğlu Kara Budak'ın aslında ön planda bir rolü yoktur. O da tıpkı Bayındır Han gibi sahnede fazla görülmez. Kara Budak, büyük olasılıkla Bayındır Han'ın yanındaydı. Zaten destanlarda Salur Kazan'ın kızı ve Kara Budak'ın karısının adının da geçmiyor olması da bununla ilgili olsa gerektir, Çünkü Salur Kazan'ın kızı evlenince Kara Budak'ın yanına gitmiştir. Dede Korkut'ta Kara Budak, çoğunlukla savaş zamanları ortaya çıkmakta, yani sahneyi, Oğuz ordusunu kalabalık göstermek amacıyla adı anılmaktadır. Kara Budak'ın adıyla birlikte Hemid ve Merdin kalelerinin adları da geçmektedir ki Kara Budak'ın Anadolu-Azerbaycan coğrafyasında Akkoyunlular-Karakoyunlular zamanında, yani Dede Korkut'un üst coğrafyasında ön plana çıkmaya başladığını göstermekte olup bu durum sonraki dönemlerin bir ürünüdür.

Kara Budak; Bayındır Han'ın oğludur, bu nedenle Bayındır Han'ın karşısında elinde yay ile durmaktadır. Bayındır Han gibi o da sahnede fazla görülmez; Salur Kazan'ın kızı ile evlidir ve onun damadıdır; Bayındır Han'ın oğlu ve Salur Kazan'ın damadı olarak, Bayındır Han-Salur Kazan işbirliğinde önemli bir konumdadır. Bu bakımdan Dede Korkut'taki önemli kahramanlardan biri olduğu sonucuna varılabilir.

3. Tarihte Kara Budak

Bayburtlu Osman'ın III. Murad (1574-1595) devrinde yazdığı *Tevarih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan* adlı eserinde bir İç Oğuz beyi olarak Budak Beg'in adı geçmektedir (Ergin, 1989, ss. 39-41).

Bahrü'l-Ensab'da, bir İç Oğuz beyi olarak Budak Beğ'in adı geçmektedir (Gökyay, 1973, s. CXV).

Şecere-i *Terakime*'de, Dip Bakuy'un oğlu Kuzı Yavı zamanında, onun vezirlerinden biri Salur halkında Tabak (Batak, Budak) idi (Ebülğazi Bahadır Han, 1974, ss. 54-55) ki Kara Budak ile ilgili olup olmadığı açık değildir. Ancak bu ayrıntı da en azından Budak adını ve dolayısıyla Kara Budak'ı Orta Asya ile ilişkilendirmek bakımından değerlidir.

Faruk Sümer'e göre, Dede Korkut'ta, Kara Güne'nin Kara Budak adında bir oğlu olduğu söylenmektedir. Şah Abbas'ın hükümdarlığının ilk yıllarında, bir emir Budak, babası da Kara Güne adını taşıyordu ki bu isimlerin hikâyelerin tesiri ile konduğu açıktır (Sümer, 1972, s. 399).

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Oğuzların düşmanla yaptığı savaşta kudretli Oğuz beyleri arasında adı geçen Kara Budak şöyle tarif edilir:

“Hamidilen Mardin Kal'esin depüb yıkan, / Demür yaylı Kı(p)çak Melike kan kusduran, / Gelüben Kazanun kızın erligile alan, / Oğuzun ak sakallu kocaları görende / Ol yigidi tahsin-leyen, / Al mahmudi şalvarlı, / Atı bahri hotazlı, / Kara Göne oğlu Kara Budak / Çapar yetdi, / “Çal kılıcun ağam Kazan, yet-düm!” dedi” (Tezcan & Boeschoten, 2001, ss. 63-64).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, her ne kadar *Mardin Kalesi* bizi Anadolu ve Suriye sınırlarına ve dolayısıyla Yakın Doğu'ya atfedilen destanlar çevresine götürse de, *demir yayla teçhiz edilmiş bulunan Kıpçak kralı* ile Kara-Budag'ın teke tek dövüşmesi bizi, 11. yüzyılda Oğuzlar'ın Orta Asya'daki yurtlarında Kıpçaklarla yaptıkları tarihi mücadeleler zamanına götürmektedir. Buna göre ihtimal, bu kahramanın menkıbevi biyografisinin gelişmesi ardışık iki safha arz etmektedir. Kara-Budag'ın, amcası Kazan-Beg'in kızına yiğitçe talip olması veya onu zorla kaçırmayı keyfiyeti de destanın eski bir vasıf taşıdığını göstermektedir. Her ne kadar Orta Asya yazı ve folklor geleneğinde bu destan hiçbir iz bırakmamışsa da Oğuz tarihinin İslam öncesi devrinde düzenlenmiş olduğu düşünülebilir (Jirmunskiy, 1961, s. 623).

Faruk Sümer'e göre, Kıpçak Melik, tıpkı Selçuklu Devleti'nin isim babası Selçuk'un babası Dukak gibi, *demir yaylı* lakabını taşımaktadır. Olaylarda bir

rolü yoktur. Yalnızca Kazan Beğ'in yeğeni ve güveyisi Kara Budak'ın ona kan kusturduğu söylenmiştir. *Kıpçak* adının bu beyin mensup bulunduğu eli ifade ettiği açıktır (Sümer, 1972, s. 386).

Ahmet Caferoğlu'na göre, Dede Korkut'ta, Kara Budak'ın künyesi onu eski ve tarihi Oğuz ili yiğitleri arasında saymaya yardım etmektedir. Kara Budak'ın Kıpçaklarla savaşmış olması, 11. yüzyıllarda Oğuzların Orta Asya'da yurt tutmuş oldukları çağı anımsatmakta ve savaşçısını da bu çağın bir şövalyesi olarak tanıtmaktadır (Caferoğlu, 1959, s. 74).

Ahmet Bican Ercilasun, Salur Kazan'ın tarihi kişiliğini Türgiş hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) olarak tespit etmişti (Ercilasun, 2000, s. 158; Ercilasun, 2002, s. 33; Ercilasun, 2004b, s. 126). Biz de Ahmet Bican Ercilasun'un bu tespitlerine katılmış ve bazı eklemelerde bulunmuştuk (Eyüboğlu, 2019, ss. 426-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, standadaki en üst yönetici olan Bayındır Han tipinde birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bayındır Han tipinin önemli bir tarihi tabakasının 2. (Doğu) Gök-Türk Devleti hükümdarı Bilge Kağan (716-734) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019, s. 273).

Dede Korkut'ta Bayındır Han'ın oğlu ve Salur Kazan'ın damadı Kara Budak'ta birkaç tarihi tabaka bulunmaktadır: Birinci tabaka Türgiş-Doğu Gök-türk dönemine aittir; "*Kazanın kızını erlik ile alan*" ifadesi, Bayındır Han (Bilge Kağan, 716-734)'ın oğlu Kara Budak'ın Salur Kazan (Sulu Kağan, 716-738)'ın kızı ile evlenmesinin hatırasıdır. Bu tabakada Kara Budak, Bayındır Han'ın oğludur. Bu kökten gelişen Türkmen varyantında da Kara Budak'ın Bayındır Han'ın oğlu olması durumu korunmuştur. Anadolu-Azerbaycan varyantında ise bu durum kısmen korunmuş, kısmen ise sonraki tarihi gelişmelerin de etkisiyle, Kara Budak, Kara Göne'nin oğlu haline gelmiştir. Türkmen varyantında ise Kara Göne'nin adı hiç geçmemektedir. İkinci tabaka Sir Derya Oğuz Yabguluğu dönemine aittir; "*Kapçak Melike kan kusturan*" ifadesi, Oğuz-Kıpçak mücadelelerinin izlerini taşımaktadır. Bu tabakada Oğuz-Kıpçak mücadelelerinin izleri, Oğuzların Kıpçakların baskısıyla anayurttan Anadolu-Azerbaycan coğrafyasına göç etmelerinin hatıraları bulunmaktadır. Üçüncü tabaka ise Akkoyunlu/Karakoyunlu dönemine ait olup, "*Hemid ile Merdin kalesini tepip yıkan*" ifadesi, bu Türk boylarının Mardin, Diyarbakır yöresine yapmış oldukları akınların tarihi hatıralarını taşımaktadır.

4. Dede Korkut'ta Kara Budak

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Oğuzların düşmanla yaptığı savaşta kudretli Oğuz beyleri arasında adı geçen Kara Budak şöyle tarif edilir:

*“Hamidilen Mardin Kal’esin depüb yıkan,
 Demür yaylı K1(p)çak Melike kan kUSDuran,
 Gelüben Kazanun kızın erligile alan,
 Oğuzun ak sakallu kocaları görende
 Ol yigidi tahsin-leyen,
 Al mahmudi şalvarlı,
 Atı bahri hotazlı,
 Kara Göne oğlu Kara Budak
 Çapar yetdi,*

“Çal kılıcun ağam Kazan, yetdüm!” dedi” (Tezcan & Boeschoten, 2001, ss. 63-64).

Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’da, tutsakları kurtarmak için yapılan savaşta, sağ tarafta Kara Tüken Melik’e Kıyan Selçük oğlu Deli Tundar karşı gelirken, sol tarafta Buğacık Melik’e Kara Göne oğlu Deli Budak karşı gelmiş, altı dilimli gürz ile tepesine şiddetle tutup vurmuş, dünya âlem gözüne karanlık olmuş, at boynunu kucaklamış, yere düşmüştü (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 66).

Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda, Bayındır Han’ın çadırında, karşısında Kara Budak duruyordu. Bu sırada burada bulunan Kara Budak, Uruz, Yegenek gibi gençleri gören Bay Büre (Böri), oğlu olmadığı için ağlamıştı. Boyda şöyle demektedir:

“İç Oğuz, Taş Oğuz begleri Bayındır Hanun sohbetine derilmişidi. Bay Büre Beg dahı Bayındır Hanun sohbetine gelmişidi. Bayındır Hanun karşısında oğlu Kara Budak yay tayanub tur-mışıdı. Sağ yanında Kazan oğlu Uruz turmuşıdı. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Beg Yegenek turmuşıdı” (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 68).

Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda, Parasarın Bayburt Hisarında tutsak olan Beyrek, bezirganları gördüğünde onlarla haberleşmiş, yurdundaki yakınlarının sağ olup olmadığını sormuştu ki bezirganların Beyrek’e cevap olarak sağ olduğunu söylediği beylerden biri de Kara Budak idi (Tezcan & Boeschoten, 2001, ss. 79-80). Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda, Banı Çiçek ile Yalancı oğlu Yaltacuk’un düğününde, beraber ok atan beylerden biri de Kara Göne oğlu Budak idi (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 87). Kam

Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bayburt Hisarı'nın önünde yapılan savaşta Kara Budak, Kara Arslan Melik'i yere düşürmüştü ve diğer beylerle birlikte kaleye yürümüştü (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 94).

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, tutsak edilmiş Uruz'u kurtarmak için düşmanla yapılan savaşa Kara Budak da katılmıştı. Yapılan savaşta kahraman yiğitleri ile Kara Budak sola at tepmişti. Kara Budak, Buğacık Melik'i mızraklayıp yere yıkmış, kıpırdatmadan başını kesmişti (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 113). Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, tutsak edilmiş Uruz'u kurtarmak için düşmanla yapılan savaşa Kara Budak da katılmıştı. Dresden nüshasında bulunmayıp, Vatikan nüshasında bulunan, Kara Budak'ın bir tasviri ise şöyledir:

“Hamid bilen Mardin Kal'esin yıkan,

Kap-çak Melike kan kUSDuran,

Kara Göne oğlu Kara Budak yetdi,

“Çal kılıcun begüm Kazan, yetdüm!” dedi” (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 253).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda, günlerden bir gün Yigenek, oturup beyler ile sohbet ederken, Kara Göne oğlu Budak ile uyuşamamış, birbirine söz atışmışlar, Kara Budak, Yigenek'e, *“Bunda laf urub nedersin? Çünkü, er dilersin, varub babanı kurtarsana ne! On altı yıldur tutsak-dur”* demişti. Bu haberi işiten Yigenek üzülmüş, Bayındır Han'ın huzuruna çıkıp asker istemiş ve babasının tutsak olduğu kaleye gitmek için izin istemişti (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 140).

Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında, Kara Budak'ın geniş tanıtımına yer verilmiştir. Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında bir soylamada (Soylama-2) şöyle demektedir:

“Kılıc çalan, yerler açan, başlar kesen, Halebi alan, Şamı alan, altun taht-ı Mısırdı Sultan olan, Şam atlı, Şam bidevli, ig yaylı, hadeng ohlı, çapa girse çalumlı, çal-karakuş kıynaklı, kara bürküt sıfatlı, yatmaz uyumaz devletli, serhadlerün yamacı, kal'aların kilidi, düşmenlerün korkusu, borçlularun harç-luğu, yalanaçların geyecegi, mescidlerün çeracı, gariblerün arhası, Adabasa yerinde, heybetinden yer omrulan, ganimine heybet-ilen bahanda yürek yaran, ayagın üzengüye basanda dokuz tuman Gürcistana ürkü şalan, ulaldugıca 'ammusu Gazan, atası Kara Göneye ümid olan, büyüldüğüce düşmenün ödin yaran, karıduğıca ganime kan kUSDuran, kalın Oguzun yüğrüğü, Oguz içinde

yek-kalem eşik akası başı, Kara Budak kimi kılıcıya pehlivan, sofrasına Bahadır gazi gerek” (Ekici, 2019, ss. 35-37).

Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında bir soylamada (Soylama-8) şöyle demektedir:

“Halebi alan, Şamı alan, altun taht-ı Mısırda sultan olan, Şam atlı, Şam bidevli, ig yaylı, hadeng oklı, çaya girse çalumlı, çal-karakuş kıynaklı, kara bürküt sıfatlı, yatmaz uyumaz devletli, serhadlerün yamacı, kal’aların kilidi, elçilerin cevabı, çöl yerlerin hisarı, yalanaçlar kiynegi, borçlıların harçluğu, Adabasa yerinde heybetinden yer omrılan, ganimine heybet-ilen bahanda yürek yaran, ayagını üzengüye basanda tokuz tuman Gürcis(t)ana ürki salan, ululandukca ‘ammı Gazan-ile atası Kara Göneye ümid olan, büyüdukca düşmeninin ödin yaran, karıdukca ganimine kan kusduran, kalın Oguz yügürüğü, yek-kalem eşik akası başı, Kara Budag kimi ugurlu olsa” (Ekici, 2019, ss. 77-79).

Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında, Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy’da, Kazan, Kara Budak’ı öncü birliği başı yapmıştır. Burada Kara Budak şöyle tanıtılmıştır:

“Adabasa yerinde heybetinden yer omrılan, ganimine kıya bahanda yürek yaran, ac aslanun bagır, öpkesin kara sac içinde kavurub yeyen, çaya girse çalumlı, çalkarakuş erdemli, alıcı kuşun yügrüğü, Türkistanun diregi, Haleb hanı ig yaylı, hadeng oklı, Kara Göne yavrısı, Kara Budagı çarhçı etdüm” (Ekici, 2019, ss. 127-129).

Türkistan/Türkmen Sahra nüshasında, Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy’da, ejderhayı öldüren Kazan, Bayındır Padişah’ın yanına gittiğinde Kara Budak da oradaydı. Kara Budak, Bayındır Padişah’tan, ejderha donuna giren Kazan’ın karşısına durup, onun ejderha olup olmadığını öğrenmek için izin istemiştir. Kara Budak, Kazan’ın ejderha olmayıp, ejderha öldürdüğünü öğrenince onu kutlamış, bu sırada Kazan atından inerek kılıcını Kara Budak’ın beline bağlamıştır. Daha sonra Kara Budak, Bayındır Padişah’a varıp Kazan’ın ejderha öldürdüğü haberini vermiştir (Ekici, 2019, s. 149).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy’e göre, Kara Budak; tıpkı Uruz, Yiğenek ve Dündar gibi Oğuz yiğitlerinin genç nesline, genç bahadırlar grubuna mensuptur. Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’da, Salur Kazan’ın otağını yağmalayan ve oğlu Uruz’u tutsak eden Kral Şükli’nin ordusu ile yapılan savaşlara katılmıştır ki genç yiğitlerin başında sol kanada geçip, Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’da demir topuz-silahı veya Kazan Bey Oğlu Uruz Bey’in Tutsak

Olduğu Boy'da kılıcı ile düşman kralı Bogaçık'ı öldürmüştür. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, aynı kahramanlarla birlikte, Beyrek'in düzenlediği ok atma yarışmasına katılmıştır. Aynı boyda, Bayburt'un fethine katılıp Kara Arslan'ı atından yere düşürmüştür. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, Kara Budak, Uruz ve Yigenek ile birlikte Bayındır Han'ın ziyafetinde onun etrafında oturmuştur. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda, Kara Budak, kâfirlere tutsak olan babasını kurtarması için genç Yigenek'i suçlandırmıştır. Düşman kralı Şükli'nin ordusuna karşı yapılan iki savaşta Dış Oğuzlar'ın başında bulunan yiğit, Deli Dundaz daima sağ kanatta, boydaşı, genç Kara Budak ise sol kanatta çarpışıyordu. Bu iki kahramanın bu savaşlardaki yararlılıkları birbirine paralel görünmektedir (Jirmunskiy, 1961, ss. 623-624).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Kara Budak, Dede Korkut'taki genç kuşak kahramanlardan ve İç Oğuz beylerinden biridir. Kara Budak, Beyrek'in arkadaşı ve Kazan Bey'in yeğenidir. Kara Budak, hikâyelerde bir yerde *Delü Budak* diye de geçmektedir. Onun korkusuzluğu ve cılasunluğu bu sıfattan anlaşılmaktadır. Türlü savaşlarda bulunmuş, karımını hep yenmiştir. Kara Budak; Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, düşmana soldan teperek Boğacık Melik'e koyulmuş, altı perli güzrüyle vurup dünyayı gözüne karanlık etmiştir; Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Kara Arslan Melik'i attan yere yıkıp başını kesmiştir; Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, sol tarafta cılasun beyleriyle sola teperek Boğacık Melik'e karşı çıkmış, sancup yere çaldıktan sonra depremeden başını kesmiştir; Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda, beylerle bir sohbet sırasında, Yegenek onunla atışmış ve bu suretle babasının on altı yıldır tutsak olduğunu öğrenmiştir (Gökyay, 1973, s. CLXII).

Ahmet Caferoğlu'na göre, Kara Güne oğlu Kara Budağ, yiğitlikte babasına layık olmaya çalışmış, hatta onu geçmiştir. Oğuz ili yiğitlerinden Kara Budağ, Hamid ili ile Mardin kalelerini depip yıkmış, demir yaylı Kıpçak Melik'e kan kusturmuştur. Savaş meydanlarına *bahri hotazlu* atına binerek *al mahmuzi* şalvarlu giyinmiş olarak atılırdı. Er ve erkek olarak da Kazan Beg'in kızını "*erlik ile*" almıştır. Böylece Kara Budağ, Oğuz ilinin ozan edebiyatında hem yiğit, hem kavalye olarak yer tutmuştur ki hele atının *hotazlu* olması, onu bütün Dede Korkut yiğitlerinin üstüne çıkarmaktadır. Her ne kadar, eserde yiğitlerle bindikleri atlar arasında, sıkı bir ilişkinin bulunduğu diğer savaşçı yiğitler için de belirtilmişse de hiçbirisinin atı Kara Budağ'ınki gibi hotazlı olmamıştır. Dede Korkut'ta, Kara Budağ'ın diğer yiğitler arasındaki üstünlük durumunu belirten birkaç tanık da vardır: "*Oğuzun ak sakallı kocaları görende ol yigidi tahsinler*"di. Kara Budağ, savaşlarda, sağ kanatta savaşan Delü Dumdar'ın en

inanılır arkadaşı olarak, soldan teperdi. Kara Budağ, Kara Arslan Melik gibi bir yaği yiğidi yere sermiştir. Düğünde güveyi ile ok atma yarışına katılmıştı ki “Kaçan-kim Budağ atsa Beyrek elün var olsun dir-idi”. Bütün bunlara ödül olarak, Bayındır Han’ın sohbetlerinde, hanın karşısında yayına dayanarak durmak onuruna erişmiştir (Caferoğlu, 1959, ss. 73-74).

Faruk Sümer’e göre, Kara Güne, Salur Kazan’ın kardeşidir. Beğlerin toplantısında daima ağabeyinin sağında otururdu. Kara Güne’nin Kara Budak adında bir oğlu olduğu söylenmektedir (Sümer, 1972, s. 399).

Saim Sakaoglu’na göre, Dede Korkut’ta, yiğitlerin topluca anılmaları çeşitli şekillerde gösterilmektedir; boyun başında, düğünde ok atılırken, kâfir kırılırken, sefere çıkılırken, Tepegöz saf dışı bırakırken. Dikkat edilirse bazı yiğitlere, örneğin Kara Göne oğlu Kara Budak’a, sıkça rastlanılmaktadır. Âdeta bazı yiğitler her olayda yer almaya hazır gibi gösterilmiştir (Sakaoglu, 1998, s. 121-122).

Fuzuli Bayat’a göre, Dede Korkut’ta, toplu savaş sahnelerinin olduğu boylarda, Taş Oğuz beylerinin komutanı Kıyan Selçuk oğlu Delü Dondar, ordunun sağında yer almış, düşmana sağdan baskın yapmış, İç Oğuz ordusunu yöneten Kara Güne oğlu Kara Budak, sol kısımda yer almıştır (Bayat, 2000, s. 68).

Mehmet Aça’ya göre, Dede Korkut Kitabı’nda bazı kahramanlar, kendilerinden gizlenen bir sırrı tesadüfen öğrenirler. Bu kahramanlar, yiğitlik tasladıkları zaman, düşman elinde tutsak olan baba ya da kardeşlerini kurtarmadıkları için kınanırlar. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda, Yigenek, Karagüne oğlu Budak ile laf atışırken, babasının on altı yıldır kâfir elinde tutsak olduğunu öğrenmiştir (Aça, 2003, s. 71).

Yani Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda Kara Budak’ın önemli bir işlev üstlenerek destanın dönüm noktası olan *sırrın ifşasında* önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Bayındır Han’ın veziri Kazılık Koca’nın oğlu Yigenek, babasının on altı yıldır tutsak olduğunu Bayındır Han’ın oğlu Kara Budak’tan öğrenmiştir. Böylece destanda han ile veziri arasındaki yakın ilişki, hanın oğlu ile vezirin oğlu arasında da kurulmuştur. Bu durum Kara Budak’ın Bayındır Han’ın oğlu olmasının bir yansımasıdır.

İsa Kocakaplan’a göre, Budak Beğ, Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy ve Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda *Delü* unvanı ile anılırken, diğer yerlerde Kara Budak olarak geçmektedir. Kara Budak, akınlarda sol kolda yer alır, altı kanatlı gürzü meşhurdur. Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’da,

sol kolda karşısına gelen Buğacuk Melik'i başına vurduğu gürz ile atından aşağı yuvarlamış ve öldürmüştür. Kara Budak'ın Bayındır Han katında önemli bir yeri olup, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun girişinde yapılan tasvirde Bayındır Han'ın karşısında yayına dayanmış olarak durmaktadır. Sağda Kazan oğlu Uruz Beğ, solda ise Kazılık Koca oğlu Beğ Yeğenek durmaktadır. Bu üç genç, Oğuz'un geleceğini, delişmen gücünü temsil etmektedir. Bayındır Han'ın onlara verdiği değer de alp tipini ileriye dönük olarak teşvik ettiğini göstermekte olup, Bayındır Han'ın meclisinde bulunan diğer kalın Oğuz Beylerinin yanında bu üç gence özel yer verilmesi, bu bakımdan önemlidir. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, Kara Dervend'de Kazan Han tek başına oğlu Uruz'u kurtarmak için savaşırken yardımına koşanlar arasında Kara Budak da vardır ki yine askerin sol kanadında, Buğacuk Melik'i mızraklayarak atından düşürmüş ve başını kesmiştir. Bu boy, kahramanları ve savaşın sürüşü bakımından Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'u anımsatmaktadır. Kazılık Koca Oğlu Yigeneç Boyu'nda, beğlerin sohbetinde biraz övünerek konuşan Yeğenek, Kara Budak'ın tepkisini çekmiş ve henüz 15 yaşına girmiş olan Yeğenek'e, babasının tutsak olduğunun söylenmesinin yasaklanmasına rağmen, Deli Kara Budak, bu yasağı çiğnemiş, Beğ Yeğenek'e o kadar yiğit ise on altı yıldır Düzmürd kalesinde tutsak olan babası Kazılık Koca'yı kurtarması gerektiğini söylemiştir. Kara Budak, kendisine verilen *delü* sıfatına uygun olarak sabrı taşıdığına taşı geddiğine koyan bir kişidir (Kocakaplan, 2004, s. 22).

Selnur Şarman Korkutan'a göre, Dede Korkut'ta, dokuma sanatında önemli yer tutan kumaş ve keçelerin bitki köklerinden yapılan boyalarla boyanması, dönemin üstün sanat üslubunu yansıtmaktadır. Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Kara Budak, "*al ipek şalvarlı*" olarak tasvir edilmiştir. Kara Budak'ın atı, deniz ördeği püsküllü olarak tasvir edilmiştir (Şarman Korkutan, 2016, ss. 1282-1283).

Burada belirtelim ki, Kara Budak'ın "*al ipek şalvarlı*", yani kırmızı pantolonlu olarak tasvir edilmiş olması dikkate değerdir. Çünkü kırmızı pantolon, Sakalar zamanından beri bir Orta Asya geleneği idi ve Gök-Türkler zamanında da kullanılmaya devam etmiştir (Yatsenko, 2011, ss. 117-118). Hatta günümüzde Orta Asya'daki kazılarda bulunan ünlü *altın adamlar* da kırmızı giysi üzerindeki altın işlemlerle sergilenmektedir. Bu giyim tarzı Kara Budak'ı İskit-Sakalar'dan Gök-Türkler'e uzanan Orta Asya Türk tarihi ile ilişkilendirmektedir. Kırmızı pantolonlu, atı altın gerdanlıkla süslü, püsküllü Kara Budak, eski Orta Asya Türk kahramanlarının bir örneğidir.

Sadettin Özçelik, Dede Korkut'ta Kara Budak'ın tanıtımında geçen ifadeyi, "*Al mahmudi şalvarlı, atı bahri hotazlı Kara Göne oğlu Kara Budak*" ola-

arak okumuş ve “*Al mahmudi şalvarlı, atı hızlı, altınlı gerdanlıkla süslü: Kara Göne Oğlu Kara Budak.*” olarak anlamlandırmıştır (Özçelik, 2017, s. 1). Böylece Kara Budak’ın atının hızlı ve altınlı gerdanlıkla süslü, oldukça gösterişli bir at olduğu anlaşılmaktadır ki bir kahraman olarak Kara Budak’ın öneminin ve ününün bir yansımasıdır.

Gürol Pehlivan’a göre, Kara Göne’nin oğlu, Salur Kazan’ın yeğeni olan Kara Budak, Dede Korkut Kitabı’nın dördüncü kuşak kahramanlarından. Destanda Oğuzların güney sınırında faaliyet göstermiş bir bey olarak geçen Kara Budak iki epitle temsil edilmiştir. Kara Budak’ın epitetindeki “*Demir yaylı Kıpçak Melik*” ifadesi 11. yüzyıldaki Oğuz-Kıpçak mücadelesinin bir yansıması olabileceği gibi, Amid ve Mardin gibi kentlerin anılmasından dolayı, bugünkü Kuzey Irak civarında faaliyet gösteren bazı Kıpçak beyleriyle olan çarpışmaların da izini yansıtıyor olabilir. *Demir Yaylı* unvanı, Kıpçak Melik’in ne denli güçlü olduğunu gösterip Kara Budak’ın başarısının büyüklüğünü vurgulamak için düşman hakkında kullanıldığı görülmektedir. Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’daki ilgili epিতে, Vatikan nüshasında, Dresden nüshasında görülen coşkudan eser yoktur. Vatikan nüshasındaki epitet iyice kısaltılmış bir biçimde verilmiştir. İkinci epitet ise sadece Vatikan nüshasında vardır ve Kara Budak’ın, *Deli* olarak anılan gözüpek Oğuz yiğitlerinden olduğunu ifade etmektedir. Kara Budak’ın epitetlerine bütünüyle bakıldığında yaptığı işler ve giyim-kuşamıyla anıldığı görülmektedir (Pehlivan, 2014b, ss. 211-212).

Mısır merkezli olarak Orta Doğu’da geniş bir bölgede kurulan bir Türk devleti olan Memlükler de Kıpçak’tır. Bu bakımdan Kara Budak’ın Kıpçak Melik ile mücadelesi, destanın üst tabakasında, Akkoyunlu ve Karakoyunluların Memlüklerle ilişkilerinin bazı yansımalarını da bünyesinde barındırıyor olabilir. Destanın alt tabakasındaki Oğuz-Kıpçak mücadeleleri, destanın üst tabakasında Akkoyunlu/Karakoyunlu-Memlük mücadelelerinin hatıraları ile uyumlu bir şekilde kaynaşmış olabilir. Oğuz boylarının Kıpçakların sıkıştırmasıyla Sir Derya boylarını terk ettikleri bilindiği gibi, Kıpçak hatırasının Oğuzların hafızasında uzun süre yaşadığı da düşünülebilir. 12. yüzyılda Kafkasya bölgesine yoğun bir Kıpçak göçü de olmuştu ki bu Kıpçaklar ile yapılan mücadeleler de destanın üst tabakasına etki etmiş olabilir. Yani Oğuz-Kıpçak mücadelesi sonraki dönemlerde de devam ederek yeni gelişmelerle birlikte uzun süre halkın hafızasında yer etmiş, bu durum da destanlara yansımıştır.

Tuğba Akkoyun Koç’a göre, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda, Oğuz’daki önemli şahsiyetlerden Budak, “*Çünkü er dilersin, varub babanı kurtarsana ne! On altı yıldur tutsakdur.*” diyerek Yegenek’in hayatındaki dönüm

noktasını başlatan kişi olmuştur. Budak'ın cümlesi Yegenek'i birey olarak kendini ispata çağıran, onun birey olmanın ne olduğunu fark etmesini sağlayan niteliktedir (Akkoyun Koç, 2020b, s. 126).

Birçok araştırmacı, gelecekte Kara Budak'a ait bir destanın ortaya çıkabileceğini dile getirmiştir: Muharrem Ergin'e göre, yeni Dede Korkut hikâyelerinin ortaya çıkması her zaman mümkündür. Bu hususta Dede Korkut hikâyeleri ile ilgili rivayetlerde ve özellikle Dede Korkut Kitabı'nda güçlü deliller vardır. Bu delillerden biri, Dede Korkut'taki toplu savaflara katılan ve maceralarına göre nitelendirilmiş olan Oğuz erenlerinden bir kısmının hikâyeleri bulunduğu halde bir kısmının ayrı hikâyeleri bulunmamasıdır. Örneğin, toplu savaflarda sıfatları sayılırken, “*Amid ilen Merdin kalesin depüp yıkan, demür yaylu Kapçak Melike kan kusduran, gelüben Kazanun kızın erlik ile alan*” diye tanıtılan Budak'ın macerasını anlatan ayrı bir hikâyesi yoktur. Yeni Dede Korkut hikâyelerinin ortaya çıkmaması için hiçbir neden yoktur (Ergin, 1989, ss. 33-34).

Ahmet Bican Ercilasun'a göre, diğer alkışlı beyler adına da hikâyeler teşekkül etmiş olabilir, fakat bunların yazıya geçmediği, ya da yazıya geçmişse bile bugüne kadar ele geçmediği düşünülebilir. Özellikle Salur Kazan'ın kardeşi Kara Göne, Kara Göne'nin oğlu Kara Budak da önemli bir yere sahiptirler. Onlar adına oluşmuş boyların da bir gün ele geçebileceği düşünülebilir (Ercilasun, 2004, s. 69).

Ali Duymaz'a göre, Dede Korkut'ta, alplık kazanan her Oğuz genci için bir de Oğuzname düzülmetedir. Bu bakımdan Dede Korkut Kitabı, adlarına Oğuzname düzülen alpların kitabıdır denilebilir. Ancak adına Oğuzname düzülmeyen veya düzülüp de bugüne ulaşamayan bazı Oğuz yiğitlerini de anmak gerekir. Bunlar arasında, Kazan'ın yeğeni, Kara Göne'nin oğlu, Kazan'ın kızını alplıkla alan Kara Budak başta gelmektedir (Duymaz, 2000, s. 121).

Kamal Abdulla'ya göre, Dede Korkut'ta, Oğuz beylerinden bahsedilirken onlardan bazısının adının önünde gelen epitet, standadaki muaammalı durumu, metinlerde açıklanmayışı ve bir temele oturtulmaması, destanın dışında kalan daha geniş bir Oğuz kontekstinin varlığına güçlü bir inanç yaratmaktadır. Örneğin; “*iki kardaş bebegin öldürüp zelil gezen Düzen oğlu Alp Rüstem*”, “*destursuzça Bayındır Hanun yağsın basan, altmış bin kafire kan kusduran, ağ boz atının yilisi üzerinde kar turduran Gaflet Koca oğlu Şer Şemseddin*”, “*Hamid ilen Merdin kal'asın depüp yıkan, demür yaylu Kapçak Melike kan kusduran, gelüben Kazanun kızın erlik ile alan, Oğuz'un ak sakallu kocaları görende ol yigidi tahsinleyen... Kara Göne oğlu Kara Budak*”. Adları epizodik olarak anılan

bu kahramanların her birinin kendi hayat ve kaderlerinin olduğuna, daha geniş Oğuz aleminde onların da kendi konumları ve destanlarının olduğuna işaret etmektedir (Abdulla, 2015, ss. 245-246).

Tofik Hacıyev'e göre, Karagüne oğlu Karabudak'ın üç tane boyu olmalıdır: 1) Hamid Kelesin Depüb Yıkan Karagüne Oğlu Karabudak Boyını Beyan Eder, Hanım Hey. 2) Merdin Kelesin Depüb Yıkan Karagüne Oğlu Karabudak Boyını Beyan Eder, Hanım Hey. 3) Kazanın Kızın Erlikle Alan Karagüne Oğlu Karabudak Boyını Beyan Eder, Hanım Hey (Hacıyev, 2004, s. 96).

Bekir Sami Özsoy'a göre, Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuznamelerinin sayısı gerçekte 12'den fazla olmalıdır. Hikâyelerde adından övgü ile bahsedilen Oğuz beylerinin adına da hikâyeye düzölmüş olması gerekir. Bunlardan biri de "*Amid ile Merdin Kalesi'ni basan Budak*"dır (Özsoy, 2006, s. 26'dan aktaran Sömen, 2019, s. 32).

Gürol Pehlivan'a göre, Dede Korkut Kitabı'ndaki Kara Budak'ın epitetlerinde verilen bilgiler, bu alpin da en az bir destanı olduğunu göstermektedir. Muhtemelen anlatıcının repertuarı içinde olan, ancak derleyiciye anlatmadığı bu destanda Kara Budak, Oğuzların güney sınırında faaliyet göstermiş bir bey olarak geçmektedir (Pehlivan, 2014b, s. 211-212).

2019 yılında bilim dünyasına duyurulan, Dede Korkut'un Türkmen Sahra elyazmasındaki bazı soylamalarda Kara Budak'ın geniş bir tanıtımının yapıldığı görülmektedir ki, bu durum, gelecekte Kara Budak ile ilgili de bir destanın ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Hatta tarihin çeşitli devirlerinde birçok Dede Korkut boyu ve Kara Budak'a ait boy ortaya çıkmış, destanlaşmış, tarihi süreç içerisinde etkisini yitirerek, yazıya geçirilmeden unutulup gitmiş veya başka başka adlarla başka destanlara dahil olmuş olabilir.

SONUÇ

Dede Korkut'ta, ulu bir ağaç gibi devleti temsil eden Bayındır Han en üst mevkidedir ve o ağacın dal budak salmasını temsil eden oğlu Kara Budak da onun gelecekteki vârisidir.

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Kara Budak, birçok bakımdan eski Türk tarihinin bir yansımasıdır. Kara Budak'ın zengin tanıtımı, onun Dede Korkut'taki önemini yansıtmaktadır. Dede Korkut'ta birkaç boyda adı geçen Kara Budak'ın gerçekte Bayındır Han'ın oğlu olduğu görülmektedir. Bayındır Han'ın oğlu Kara Budak, Salur Kazan'ın kızı ile evlidir. Böylece Kara Budak'ın Bayındır Han-Salur Kazan ilişkisinde de önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır.

Gelecekte Kara Budak ile ilgili bir destan ortaya çıkabilir. Hatta tarihin çeşitli devirlerinde Kara Budak'a ait bir boy/destan ortaya çıkmış, destanlaşmış, tarihi süreç içerisinde etkisini yitirerek, yazıya geçirilmeden unutulup gitmiş veya farklı adlar altında diğer destanlara dahil olmuş olabilir.

Etik Beyan

“Dede Korkut'taki Kara Budak Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Akt. Ali Duyamaz. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Aça, M. (2003). Türk Kahramanlık Destanlarının Öksüz-Yetim Bahadırları, *Millî Folklor*, S. 58, s. 67-75.

Akkoyun Koç, T. (2020). Bamsı Beyrek Boyundaki Kişi Adlarının N. Hartmann'ın Ontolojisine Göre Yeniden Yorumlanması, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal Of Turkish Researches Institute*, S. 69 (Eylül-September 2020), s. 207-223.

Akkoyun Koç, T. (2020b). *Dede Korkut Hikâyelerinde Söylem Çözümlemesi ve Kültürel Kimliğin Öğretimi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Bayat, F. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Devletçilik, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 63-75.

Bayat, F. (2016). Dede Korkut Delilerinin Etnopsiko-Sembolizmi, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası" (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 1. cilt, edit: Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 263-274.

Caferoğlu, A. (1959). Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 7, s. 59-80.

Duymaz, A. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Alpların Eğitim ve Geçiş Törenleri, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 109-122.

Ebülğazi B. H. (1974). *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*. Haz. Muharrem Ergin. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi.

Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ercilasun, A. B. (2000). "Dede Korkut'taki Olayların Zamanı", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 157-160.

Ercilasun, A. B. (2002). “Salur Kazan Kimdir?”, *Millî Folklor*, S. 56, s. 22-33.

Ercilasun, A. B. (2004). “Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması”, II. Milletlerarası Dede Korkud Kollok-yumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/I, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.

Ercilasun, A. B. (2004b). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdem, M. (1998). *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı / Metin - Sözlük*. Ankara: Türk Kül-türünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Filiz, G. (2019). *Kitab-ı Dede Korkut'ta Hayvan ve Bitki Adları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Gökyay, O. Ş. (1968). Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi, *Türk Dili* (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı), S. 207, s. 424-435.

Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müşteşarlığı Kültür Yayınları.

Hacıyev, T. (2004). “Dede Qorqud Kitabı”: Olan Ve Olmayan Boylar, *Dede Qorqud Dünyası*. Meqaleler. Bakı: Önder Neşriyyat. s. 94-108.

Hazar, M. (2008). Artukoğulları Zamanında Dede Korkut Kitabı'ndaki Kişi Adları, *Turkish Studies*, Volume 3/1, s. 22-33.

Jirmunskiy, V. M. (1961). “Kitabı Korkud” ve Oğuz Destanı Geleneği, çev. İsmail Kaynak, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, S. 100, s. 609-629.

Karadoğan, A. (2004). Türk Ad Biliminde Renk Kültü, *Millî Folklor*, S. 62, s. 89-99.

Karatay, O. (2017). Oğuz Han'ın Kimliği ve Tarihî Kişiliği Üzerine, İlk

Oğuzlar / Köken, Türeyiş ve Erken Tarihleri Üzerine Çalışmalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat. s. 41-55.

Kırman, Ü. (2004). *Dede Korkut Anlatularının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi Ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı*. Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kocakaplan, İ. (2004). Dede Korkut'un Delileri, *Millî Folklor*, S. 64, s. 18-24.

Kocasavaş, Y. (2014). Korkut Ata'yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri. *İlmi Araştırmalar*, S. 0 (8): s. 139-144.

Memiş, M. R. & Kara, M. (2018). "Kara" Kelimesinin Dede Korkut Oğuznameleri'ndeki Kullanımı Üzerine, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6(6), s. 799-807.

Nısanbayev, A. (2000). Türk Halklarının Büyük Düşünürü Korkut Ata, akt. Dinara Düseybayeva, *Kazakistan'da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nısanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 1-13.

Oğuz, Ö. (2004). Destan Tanımı Ve Eski Türk Destanları, *Millî Folklor*, S. 62, s. 5-7.

Özçelik, S. (2017). Eksik Kalmış Bir Not: Dede Korkut'ta Geçen Bahri ve Hotaz Kelimeleri Üzerine, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 6(1), s. 65-70.

Pehlivan, G. (2014). Dede Korkut Kitabı'nda Oturma Düzeni Üzerine Yeni Bir Bakış, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/2, s. 205-220.

Pehlivan, G. (2014b). *Dede Korkut Kitabında Yapı, İdeoloji Ve Yaratım*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sakaoğlu, S. (1998). Salur Kazan'un İvi Yağmalandığı Boy'daki Yiğit Tasvirleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C. 46, S. 1998/1, s. 119-130.

Sömen, O. (2019). Dede Korkut Boylarında Geçen Formulistik Sayıların İzleri, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 121, S. 238 (Ocak-Şubat 2019), s. 29-50.

Sümer, F. (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Sümer, F. (2001). Karakoyunlular, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 24, s.

434-438.

Şarman Korkutan, S. (2016). Dede Korkut Destanı'nın Türk Sanatı İle İlişkisi Açısından İncelenmesi, III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası" (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı, 3. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 1277-1292.

Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları / Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul: Simurg Yayınevi.

Teyek, S. (2013). *Kitab-ı Dede Korkut'ta Diplomatik Lisan: Halkbilimi Bakımından Bir Anlam İncelemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, S. & Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yatsenko, S. A. (2011). Çin Sanatında Erken Dönem Türk Erkeğinin Giyim-Kuşamı 6. yy'ın İkinci Yarısı-8. yy'ın İlk Yarısı (Ötekilerin İmajları) - II, çev. Hicran Karataş, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 3(11), s. 112-136.

Yayın, N. (2008). Efsanevi Hayat Ağacı: Munar, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 15 (Ağustos/August 2008), s. 155-161.